

กลยุทธ์การบริหารงานวิทยุกระจายเสียงเพื่อส่งเสริมการเกษตร: กรณีศึกษาสถานีวิทยุกระจายเสียง
กรมประมงจังหวัดร้อยเอ็ด เอฟเอ็ม 101.60 เมกะเฮิรตซ์

Radio Broadcasting Administration Strategies for Agricultural Promotion:

A Case Study of the Roi-Et Fisheries Radio Station, F.M 101.60 MHz

เทอดศักดิ์ ด้วงเจริญ*

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากลยุทธ์การบริหารงาน กลยุทธ์การจัดรายการ และกลยุทธ์การผลิตรายการ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลัก การวิเคราะห์สื่อรายการและวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้อง จากการศึกษาพบว่า

ส่วนที่ 1 กลยุทธ์การบริหารงาน ได้แก่ การจัดและบริหารงานองค์กรตามลำดับชั้นแบบราชการ ปฏิบัติหน้าที่ตามภารกิจที่ได้รับมอบหมาย นำกลยุทธ์การดำเนินงานที่ยืดหยุ่นรวดเร็ว การคัดเลือกบุคลากรมีคุณภาพ การส่งเสริมให้เรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพ และกลยุทธ์การเป็นส่วนหนึ่งของสังคมมาใช้ในการบริหารงาน ซึ่งประสบกับปัญหางบประมาณที่จำกัดจึงเป็นอุปสรรค และส่งผลต่อการปฏิบัติหน้าที่

ส่วนที่ 2 กลยุทธ์การจัดรายการ คือ การเป็นสถานีวิทยุกระจายเสียงเพื่อข่าวสารด้านการประมงและเกษตรกรรม จัดรายการประเภทสาระบันเทิง วางสัดส่วนการเสนอสาระความรู้ร้อยละ 55 ข่าวร้อยละ 27 และบันเทิงร้อยละ 18 นำกลยุทธ์การมีเป้าหมายที่ชัดเจนในการจัดรายการ และการเป็นพันธมิตรกับหน่วยงานต่าง ๆ

ส่วนที่ 3 กลยุทธ์การผลิตรายการ คือ การปฏิบัติหน้าที่โดยผู้ดำเนินรายการ ซึ่งนำกลยุทธ์การดำเนินงานที่ยืดหยุ่นรวดเร็ว การรักษาคุณภาพ การสรรหาผู้ดำเนินรายการที่เก่ง การมีบุคลากรคุณภาพ การสร้างภาพลักษณ์ที่ดี การมีกิจกรรมร่วมกับผู้ฟัง การแสวงหาองค์ความรู้ใหม่ และกลยุทธ์การสร้างพันธมิตร โดยมีสัดส่วนเนื้อหารายการข่าวร้อยละ 30.10 การส่งเสริมการเกษตรร้อยละ 31.10 และความบันเทิงร้อยละ 38.80

คำสำคัญ : กลยุทธ์การบริหารงาน, วิทยุกระจายเสียง, กรมประมงจังหวัดร้อยเอ็ด

Abstract

In this study entitled to examines radio broadcasting administration strategies, radio broadcasting program strategies and radio broadcasting program production strategies for promoting agriculture, and used qualitative research methods in collecting data. As such, in-depth interviews of key informants. An analysis was also conducted of programs broadcast. An analysis was also conducted on documents involving station performance. Findings are as follows:

* นักศึกษาลัทธิศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสื่อสารมวลชน คณะสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยรามคำแหง

Part I Management strategies: The Department of Fisheries has implemented the operational policies involve hierarchical organizational management in terms of a bureaucratic system and for personnel management. Personnel are assigned missions to perform as integral parts of their duties. Performance strategies are flexible and are executed with dispatch. Quality personnel are selected. Personnel are encouraged to engage in study in order to develop their potentialities, and Taking part in society. In carrying out their duties, administrators encounter the problem of limited budget, which becomes an obstacle adversely affecting the properly carrying out of their duties.

Part II Strategies in organizing programs: This involves implementing the policy to being a radio station broadcasting news concerning fisheries and agriculture. The programs are organized such that they entertain as well as conveying information. Proportionally, the presentation of information forms 55%, news at 27%, and entertainment at 18% of program contents. A strategy with clear goals in the organization of the program, and the strategy of creating friendship with other agencies is also applied in the programs.

Part III Program production strategy: This is the performance step by personnel at the radio station. The strategy used in management was flexible and fast. They used well-qualified personnel. A good organizational image was created. They searched for new knowledge and develop friendships with various entities. In March 2013, the production for programs that were broadcast by the radio station was proportionally organized as follows: news (30.10%), promotion of agriculture promotion (31.10%), and entertainment (38.80%) of total broadcast time.

Keywords: Administration strategies, Radio broadcasting, Department of Fisheries Roi-Et Province

บทนำ

สถานีวิทยุกระจายเสียงกรมประมงจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นหน่วยงานรัฐบาลได้รับงบประมาณในการดำเนินงานจากกรมประมง ทำหน้าที่เผยแพร่สาระความรู้ด้านการเกษตร แนะนำความรู้เทคนิคใหม่ ๆ รวมทั้งการนำเสนอความบันเทิงเพื่อประโยชน์สำหรับผู้ฟังกลุ่มเป้าหมายหลักที่เป็นเกษตรกร และผู้ฟังทั่วไปที่สนใจ ซึ่งเป็นการทำหน้าที่สื่อมวลชนที่มีรูปแบบเหมาะสมกับท้องถิ่น

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา กลยุทธ์การบริหารงาน กลยุทธ์การจัดรายการ และกลยุทธ์การผลิตรายการวิทยุกระจายเสียงเพื่อส่งเสริมการเกษตร ของสถานีวิทยุกระจายเสียงกรมประมงจังหวัดร้อยเอ็ด เอฟเอ็ม 101.60 เมกะเฮิรซต์ โดยมีขอบเขตการศึกษา ดังนี้

1. ข้อมูลประเภทบุคคล จำนวน 20 คน ได้แก่ หัวหน้าสถานีวิทยุกระจายเสียงกรมประมงจังหวัดร้อยเอ็ด 1 คน หัวหน้าฝ่ายรายการ 1 คน ผู้ดำเนินรายการ 17 คน และเจ้าหน้าที่ธุรการ 1 คน โดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกด้วยคำถามที่เตรียมไว้

2. ข้อมูลประเภทสื่อ ได้แก่ ข้อมูลส่งเสริมการเกษตร สปอตส่งเสริมการเกษตร และสปอตสารคดีส่งเสริมการเกษตร ที่ออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงกรมประมงจังหวัดร้อยเอ็ด เวลา 06.00-21.00 น. ระหว่างวันที่ 1-31 มีนาคม พ.ศ. 2556 ด้วยวิธีบันทึกรายการเพื่อนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์การจัดรายการ การผลิตรายการ และสัดส่วนเนื้อหาส่งเสริมการเกษตร

3. ข้อมูลประเภทเอกสาร ได้แก่ สรุปรายงานผลงานประจำปี 2555 ประวัติการทำงานของผู้ให้ข้อมูลหลัก พังรายการหลักเดือนมีนาคม พ.ศ. 2556 ข้อมูลประชาสัมพันธ์กิจกรรมของสถานีฯ และเอกสารส่งเสริมอาชีพการเกษตร

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษารครั้งนี้ ใช้วิธีการสัมภาษณ์ และวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) จากรายการที่ออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงกรมประมงจังหวัดร้อยเอ็ด วันที่ 1-31 มีนาคม พ.ศ. 2556 ในช่วงเวลา 06.00-21.00 น. รวมทั้งวิเคราะห์เอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และนำเสนอข้อมูลด้วยการพรรณนา

สรุปผลการวิจัย

ส่วนที่ 1 กลยุทธ์การบริหารงานวิทยุกระจายเสียง

การบริหารงานวิทยุกระจายเสียงเพื่อส่งเสริมการเกษตร เป็นการปฏิบัติหน้าที่ตามนโยบายหลักของกรมประมง ได้แก่ การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารด้านการเกษตร ประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่าง ๆ ของหน่วยงานในกรมประมงและหน่วยงานต้นสังกัด รวมทั้งการบริหารงบประมาณที่ได้รับในแต่ละปี โดยหัวหน้าสถานีฯ เป็นผู้รับผิดชอบในการทำหน้าที่ คือ วิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของสถานีฯ เพื่อเสนอต่อผู้บังคับบัญชาสำหรับการกำหนดเป็นนโยบาย และนำไปสู่การปฏิบัติตามแผนงาน ซึ่งประกอบด้วยภารกิจหลัก ได้แก่ การบริหารงานด้านองค์กร ด้านบุคลากร โดยการบังคับบัญชามอบหมายงานให้กับเจ้าหน้าที่ในสังกัดตามความสามารถและความเหมาะสม ซึ่งลดหลั่นตามลำดับชั้นแบบราชการ การดูแลควบคุมการใช้งบประมาณ รวมทั้งการมีส่วนร่วมดูแลงานด้านรายการกับหัวหน้าฝ่ายรายการ เกี่ยวกับงานจัดรายการ งานผลิตรายการ โดยปฏิบัติตามนโยบายที่ระบุเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ในการนำเสนอสาระ ความรู้ และสิ่งที่เป็นประโยชน์สำหรับผู้ฟังกลุ่มเป้าหมายหลักที่เป็นเกษตรกรและผู้ฟังทั่วไป

จากการวิเคราะห์ และประเมินสถานการณ์องค์กรในด้านต่าง ๆ พบว่าสถานีวิทยุกระจายเสียงกรมประมงจังหวัดร้อยเอ็ด มีปัญหาและอุปสรรคที่ส่งผลกระทบต่อการทำงาน ได้แก่ (1) ปัญหางบประมาณที่จำกัด ซึ่งมีผลกระทบต่อการทำงานในการจ่ายค่าตอบแทนสำหรับเจ้าหน้าที่ ซึ่งไม่

ตรงตามวุฒิการศึกษาหรือตามประสบการณ์ที่ควรได้รับ โดยอาจส่งผลกระทบต่อการศึกษาบุคลากรในการปฏิบัติงาน และขาดความเชื่อมั่นต่อการร่วมงานกับองค์กรในอนาคต สำหรับวิธีการแก้ไข คือ การสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างองค์กรกับเจ้าหน้าที่โดยหัวหน้าสถานีฯ พยายามเสนอเรื่องกับทางต้นสังกัดเพื่อปรับให้เจ้าหน้าที่ทุกคนได้รับค่าตอบแทนที่เหมาะสม และมีความมั่นคงในการทำงาน (2) ปัญหาอุปกรณ์เครื่องมือต่าง ๆ เสื่อมประสิทธิภาพ เนื่องจากใช้งานมาเป็นเวลานาน งบประมาณไม่เพียงพอต่อการซ่อมบำรุง และการจัดซื้ออุปกรณ์ใหม่ วิธีการแก้ไขปัญหาดังกล่าวหัวหน้าสถานีฯ รวบรวมรายละเอียดเสนอทางต้นสังกัดของงบประมาณจัดซื้ออุปกรณ์ และเครื่องมือชุดใหม่เพื่อทดแทน (3) ปัญหาไม่สามารถบริหารงบประมาณได้ด้วยตนเอง คือ ต้องดำเนินการผ่านหน่วยงานอื่นภายใต้สังกัดกรมประมง ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการบริหารงานเช่นกัน นอกจากนี้ในช่วงเวลาที่ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลพบว่า สถานีวิทยุกระจายเสียงกรมประมงจังหวัดร้อยเอ็ดกำลังประสบปัญหาขาดแคลนบุคลากร มีสาเหตุเนื่องมาจากผู้ดำเนินรายการ และเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยลาออกอย่างกะทันหัน โดยไม่แจ้งล่วงหน้า ซึ่งส่งผลกระทบต่อเจ้าหน้าที่ของสถานีวิทยุกระจายเสียงกรมประมงจังหวัดร้อยเอ็ด ในขณะนั้นต้องรับผิดชอบงานเพิ่มมากขึ้น และหัวหน้าสถานีฯ ได้ดำเนินการเปิดรับสมัครบุคลากรใหม่เพื่อทดแทน

ส่วนที่ 2 กลยุทธ์การจัดการวิทยุกระจายเสียง

การจัดการวิทยุกระจายเสียงเป็นอีกหนึ่งงานที่มีความสำคัญ ซึ่งสถานีวิทยุกระจายเสียงกรมประมงจังหวัดร้อยเอ็ดได้นำนโยบายจากต้นสังกัดมาสู่การลงมือปฏิบัติจริง โดยหัวหน้าฝ่ายรายการเป็นผู้วางแผนรูปแบบรายการ การนำเสนอภาพลักษณ์ของสถานีฯ การคัดสรรผู้ดำเนินรายการ และผู้ผลิตรายการปฏิบัติงานในช่วงเวลาต่าง ๆ เพื่อให้การดำเนินงานด้านรายการมีประสิทธิภาพ ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ และเป็นไปตามนโยบายจากต้นสังกัด หัวหน้าฝ่ายรายการได้ดำเนินงานต่าง ๆ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. การกำหนดนโยบายในการจัดการวิทยุกระจายเสียง คือ ดำเนินการตามวัตถุประสงค์หลักในการเป็น สถานีวิทยุกระจายเสียงเพื่อข่าวสารด้านการประมง และเกษตรกรรม มีผู้ฟังกลุ่มเป้าหมายหลักในพื้นที่ ๆ เป็นเกษตรกร และบุคคลทั่วไปเป็นกลุ่มเป้าหมายรอง

2. การกำหนดเป้าหมายในการจัดการวิทยุกระจายเสียง คือ การวางแผนนำเสนอสิ่งต่าง ๆ โดยเน้นส่งเสริมกิจกรรมของกรมประมง และหน่วยงานในกระทรวงเกษตรฯ โดยพยายามวางแผนรายการเพื่อนำเสนอข้อมูลการเกษตรให้ครบทุก ๆ ด้าน ได้แก่ การประมง การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ เทคโนโลยีการเกษตรด้านต่าง ๆ รวมทั้งความรู้เกี่ยวกับสุขภาพ สารเรื่องกฎหมายใกล้ตัว ข่าวสาร และความบันเทิงสำหรับผู้ฟังกลุ่มเป้าหมายหลัก และกลุ่มเป้าหมายรองเพื่อให้ได้รับทั้งสาระและประโยชน์จากการฟังวิทยุ

3. การวิเคราะห์และประเมินสถานการณ์ในการจัดการวิทยุกระจายเสียง คือ การพิจารณาจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคต่าง ๆ ในการดำเนินงานของสถานีฯ ผู้วิจัยพบว่าจุดเด่นหรือข้อได้เปรียบของสถานีฯ เมื่อเทียบ

กับสื่อประเภทเดียวกันซึ่งส่งผลดีสำหรับการจัดรายการวิทยุกระจายเสียง คือ การเป็นสถานีฯ ที่สามารถบริหารเวลาการจัดรายการวันละ 15 ชั่วโมง โดยสามารถกำหนดรูปแบบรายการ ช่วงเวลารายการ การนำเสนอสาระ ข่าวสาร ความรู้ทางด้านการเกษตร หรือความบันเทิงที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ฟังอย่างเต็มที่

4. ขั้นตอนการจัดรายการ คือ การวางแผนรายการสำหรับออกอากาศเป็นประจำทุกวันตั้งแต่เวลา 06.00-21.00 น. โดยหัวหน้าฝ่ายรายการได้จัดรายการแบบกองล้อเวลาในส่วนย่อย และจัดรูปแบบรายการแบ่งตามเวลาของวัน โดยรูปแบบรายการที่จัดสามารถนำเสนอสาระความรู้ด้านการเกษตร ข่าวสาร และข้อมูลที่เป็นประโยชน์ โดยมีการแทรกความบันเทิงสู่ผู้ฟังที่เป็นกลุ่มเป้าหมายเพื่อให้รายการมีลักษณะไม่เคร่งเครียดหรือเป็นวิชาการมากเกินไป เรียกรูปแบบรายการประเภทนี้ว่า สาระบันเทิง (edutainment)

5. การประเมินผลการจัดรายการ คือ การนำข้อมูลสำรวจความคิดเห็นจากผู้ฟังมาปรับปรุงการจัดรายการ ซึ่งผู้วิจัยไม่พบการประเมินผลการจัดรายการดังกล่าว แต่พบว่าหัวหน้าฝ่ายรายการใช้ประสบการณ์การทำงานในด้านการจัดรายการ การดำเนินรายการ และผลิตรายการวิทยุกระจายเสียงมากกว่า 13 ปี ประกอบกับความเข้าใจคุณสมบัติสำคัญวิทยุกระจายเสียงที่สามารถนำเสนอข้อมูลได้อย่างรวดเร็ว กว้างขวาง โดยเล็งเห็นความเหมาะสม และความจำเป็นในการใช้รายการวิทยุกระจายเสียงเพื่อนำเสนอข้อมูลที่เป็นประโยชน์แก่เกษตรกร โดยยึดสิ่งสำคัญเป็นแนวทางในการจัดรายการ คือ กลุ่มผู้ฟังหลักที่เป็นเกษตรกรต้องได้รับความรู้ที่สามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์

ส่วนที่ 3 กลยุทธ์การผลิตรายการวิทยุกระจายเสียง

การผลิตรายการวิทยุกระจายเสียง คือ ขั้นตอนที่เกิดขึ้นหลังจากการจัดรายการวิทยุกระจายเสียง ซึ่งประกอบด้วยเตรียมสิ่งต่าง ๆ โดยก่อนการผลิตรายการต้องมีการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน การวางแผนผลิตรายการ การเขียนบท การจัดเตรียมวัสดุรายการ การประสานงาน และการซ้อม เพื่อนำไปสู่ขั้นตอนการผลิตรายการที่จะต้องดำเนินงานในห้องบันทึกเสียง และบันทึกเสียงลงในสื่อสำหรับเผยแพร่ออกอากาศ โดยจะมีขั้นตอนสุดท้ายคือการตรวจสอบคุณภาพเสียงรายการที่บันทึกไว้เพื่อให้เป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนด (สุมน อยู่สิน, 2543, หน้า 5)

สถานีวิทยุกระจายเสียงกรมประมงจังหวัดร้อยเอ็ด เอฟเอ็ม 101.60 เมกะเฮิรตซ์ “วิทยุเพื่อข่าวสารด้านการประมง และเกษตรกรรม” มีการวางรูปแบบการผลิตรายการในหนึ่งชั่วโมง ดังนี้ รายการข่าวต้นชั่วโมงประมาณ 5 นาที รวมสปอตข่าวข่าวไม่เกิน 10 นาที เวลาที่เหลือประมาณ 50 นาที เป็นช่วงดำเนินรายการ ในรายการจะนำเสนอสาระ ความรู้ ข้อมูลการส่งเสริมการเกษตร และสารคดีต่าง ๆ ประมาณ 30-33 นาที โดยจะให้ผู้ดำเนินรายการคัดเลือกข้อมูลและนำเสนอ คั่นสลับช่วงด้วยการเปิดเพลง 1-2 เพลง โดยตลอดรายการจะเปิดเพลง 5-6 เพลง ประมาณ 17-20 นาที สำหรับรายละเอียดเกี่ยวกับข้อมูลต่าง ๆ และเพลงสำหรับเปิดในรายการนั้นเป็นหน้าที่ของผู้ดำเนินรายการคัดเลือกตามความเหมาะสม

รูปแบบการผลิตรายการข้างต้นเป็นประเภทสาระบันเทิง (edutainment) โดยมีการกำหนดสิ่งต่าง ๆ ได้แก่ ข่าว สารความรู้ด้านการเกษตร รวมทั้งความบันเทิงในสัดส่วนที่เหมาะสม และในขั้นตอนการผลิตรายการที่ออกอากาศ ในแต่ละวันไม่ได้มีเฉพาะรายการที่เกี่ยวกับการเกษตรเพียงอย่างเดียว ทางสถานีฯ ได้บรรจุรายการต่าง ๆ เพื่อนำเสนอข้อมูลที่เป็นประโยชน์ และสอดคล้องในชีวิตประจำวันของผู้ฟังสามารถแบ่งการปฏิบัติงานด้านการผลิตรายการเป็น 3 ส่วน ได้แก่

1. การผลิตรายการวิทยุกระจายเสียง หรือการดำเนินรายการโดยเจ้าหน้าที่สถานีวิทยุกระจายเสียงกรมประมงจังหวัดร้อยเอ็ด
2. การผลิตรายการวิทยุกระจายเสียง หรือการดำเนินรายการโดยเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานต่าง ๆ
3. รายการที่หน่วยงานอื่นเป็นผู้ผลิต หรือการนำสัญญาณเสียงรายการต่าง ๆ และการนำสื่อบันทึกเสียงรายการที่เตรียมไว้ มาออกอากาศในช่วงเวลาที่กำหนดตามผังรายการหลัก

ผู้วิจัยพบว่า สถานีวิทยุกระจายเสียงกรมประมงจังหวัดร้อยเอ็ด ได้นำกลยุทธ์ต่าง ๆ มาใช้ในการผลิตรายการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ตั้งไว้ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. กลยุทธ์การบริหารงานที่ยืดหยุ่นและรวดเร็ว คือ การวางโครงสร้างการบริหารงานแบบไม่ซับซ้อน เพื่อให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพและรวดเร็ว เน้นการปฏิบัติงานที่มีความยืดหยุ่น ทำงานเป็นทีม เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพการทำงาน โดยเน้นที่ผลงานตามความเหมาะสมกับช่วงเวลาผลิตรายการ
2. กลยุทธ์การรักษาคุณภาพในการผลิตรายการ คือ ผู้ดำเนินรายการต้องมีความรู้จริงในเรื่องที่นำเสนอ หรือศึกษาเรื่องที่จะเสนอมาอย่างเข้าใจ ผ่านการกลั่นกรองเลือกสรรมาเป็นอย่างดี ข้อมูลต้องใหม่ และเกี่ยวข้องกับเกษตร การใช้ภาษาในการดำเนินรายการที่สื่อความหมายได้ชัดเจน มีความถูกต้องเพื่อสร้างความเข้าใจ และเกิดประโยชน์สำหรับผู้ฟังที่เป็นเกษตรกร รวมทั้งผสมผสานการนำเสนอข้อมูลต่าง ๆ ในช่วงดำเนินรายการกับสัดส่วนสารความรู้ และความบันเทิงต้องมีความเหมาะสม
3. การสรรหาผู้ดำเนินรายการเก่ง ๆ เข้าสู่องค์กร สิ่งสำคัญที่เป็นหัวใจของการผลิตรายการวิทยุกระจายเสียง คือ ผู้ดำเนินรายการ เนื่องจากเป็นผู้ทำหน้าที่เชื่อมร้อยองค์ประกอบต่าง ๆ ไปสู่ผู้ฟัง รายการตั้งแต่เริ่มต้นจนจบรายการ ผู้ดำเนินรายการของสถานีวิทยุกระจายเสียงกรมประมงจังหวัดร้อยเอ็ดทุกคนมีความสามารถในการสื่อสาร โดยใช้คำพูด มีไหวพริบในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าต่าง ๆ โดยขั้นตอนการสรรหานักผลิตรายการจะเน้นคนที่มีความสามารถด้านวิทยุกระจายเสียง และมีใจรักในงานวิทยุกระจายเสียง ซึ่งพิจารณาจากใบสมัครและประวัติการทำงาน
4. กลยุทธ์การมีบุคลากรที่มีคุณภาพในด้านการผลิตรายการ งานผลิตรายการของสถานีวิทยุกระจายเสียงกรมประมงจังหวัดร้อยเอ็ด ประกอบด้วยบุคลากรที่มีความสามารถ และความสามารถในงานวิทยุกระจายเสียง งานบันทึกเสียง การใช้เครื่องมือในห้องบันทึกเสียงและเทคนิคต่าง ๆ มีทักษะในการพูดเสนอเรื่องราวต่าง ๆ ในรายการ โดยใช้ภาษาอย่างถูกต้อง และมีน้ำเสียงที่เหมาะสมกับการทำหน้าที่ผู้ดำเนินรายการวิทยุกระจายเสียงเพื่อให้ความรู้ สาร และความบันเทิงแก่ผู้ฟัง

5. กลยุทธ์การมีภาพลักษณ์ที่ดีขององค์กร สถาบันวิทยุกระจายเสียงกรมประมงจังหวัดร้อยเอ็ด สร้างภาพลักษณ์ที่ดีองค์กรจากภายใน ได้แก่ การกระจายอำนาจการดำเนินงาน การสร้างความรู้สึกร่วมว่าเป็นส่วนหนึ่งกับองค์กร การใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม การพัฒนาและส่งเสริมบุคลากรอย่างต่อเนื่อง สำหรับการสร้างภาพลักษณ์ภายนอก ได้แก่ การผลิตรายการคุณภาพ และการร่วมรับใช้สังคมในด้านต่าง ๆ ตลอด 10 กว่าปีที่ผ่านมานอกเหนือจากการเสนอสาระความรู้ในรายการ ยังมีการแจกเอกสารเผยแพร่ และพันธุ์ปลาเพื่อให้เกษตรกรและผู้ฟังทั่วไปนำไปทดลองเลี้ยง หรือประกอบอาชีพเกษตรกรรมอย่างถูกวิธี

6. กลยุทธ์การมีกิจกรรมร่วมกับผู้ฟังของสถานีฯ สถาบันวิทยุกระจายเสียงกรมประมงจังหวัดร้อยเอ็ด มีการทำกิจกรรมการสื่อสารเพื่อดึงดูดกลุ่มผู้ฟังเป้าหมาย ได้แก่ การเล่นเกมสัปดาห์ชิงรางวัล หรือร่วมพูดคุยเพื่อแสดงความคิดเห็นในรายการ โดยการโทรศัพท์พูดคุยหน้าไมค์ (phone-in) เป็นการเพิ่มศักยภาพให้การผลิตรายการวิทยุกระจายเสียง เกิดการสื่อสารสองทางที่สามารถโต้ตอบกันได้ระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร ซึ่งสอดคล้องกับกิจกรรมการมีส่วนร่วมระหว่างผู้ฟังกับสถานีวิทยุกระจายเสียงกรมประมงฯ

7. กลยุทธ์การแสวงหาองค์ความรู้ใหม่ บุคลากรที่ทำหน้าที่ผลิตรายการหรือ ดำเนินรายการสถานีวิทยุกระจายเสียงกรมประมงจังหวัดร้อยเอ็ด ต้องแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์สำหรับนำเสนอผู้ฟัง เพื่อดึงดูดผู้ฟังให้สนใจและติดตามฟังรายการทุก ๆ ช่วง โดยวิธีการเลือกใช้อินเตอร์เน็ตในการค้นคว้าข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร รวมทั้งสื่ออื่น ๆ เพื่อเพิ่มเติมข้อมูลที่มีในปัจจุบัน รวมทั้งฟังข่าวสารจากสถานีวิทยุกระจายเสียงภายในจังหวัด เพื่อติดตามความเคลื่อนไหว และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ

8. กลยุทธ์การสร้างพันธมิตร เนื่องจากสถานีวิทยุกระจายเสียงกรมประมงจังหวัดร้อยเอ็ด มีข้อจำกัดหลายประการในการผลิตรายการ จึงมีการนำกลยุทธ์การสร้างพันธมิตรมาใช้เพื่อเพิ่มความโดดเด่นในการนำเสนอข้อมูลที่หลากหลาย และเพื่อให้ผู้ฟังไม่รู้สึกจำเจกับเสียงผู้ดำเนินรายการเพียงไม่กี่คน ซึ่งได้ดำเนินการทำบันทึกความตกลงร่วมมือระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ในด้านข้อมูล รายการ และบุคลากรสำหรับผลิตรายการ โดยไม่คิดค่าใช้จ่ายจากหน่วยงานต่าง ๆ ได้แก่ กรมการข้าว กรมอุตุฯ วิทยาลัยเกษตร อำเภอสหัสขันธ์ สำนักงานสรรพสามิตจังหวัดร้อยเอ็ด สถานีตำรวจภูธรอำเภอน้ำขุ่น วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีร้อยเอ็ด มาร่วมถ่ายทอดสาระความรู้ให้กับผู้ฟังในรายการ เป็นต้น

จากผลการศึกษาการผลิตรายการ ที่ออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงกรมประมงจังหวัดร้อยเอ็ด ในช่วงเวลา 06.00-21.00 น. ระหว่างวันที่ 1-31 มีนาคม 2556 นั้น สรุปรวมเวลาทั้งสิ้น 465 ชั่วโมง สามารถจำแนกสัดส่วนเนื้อหาการส่งเสริมการเกษตร เพื่อเปรียบเทียบกับรายการข่าว และภาคบันเทิง ดังนี้

1. เวลาการเสนอสาระความรู้การเกษตร ในรายการที่ผลิตโดยเจ้าหน้าที่สถานีวิทยุกระจายเสียงกรมประมงฯ 229 ชั่วโมง นำเสนอสาระความรู้ 105 ชั่วโมง 38 นาที รวมกับรายการที่หน่วยงานอื่น ๆ เป็นผู้ผลิต 71 ชั่วโมง 55 นาที เสนอสาระความรู้ 17 ชั่วโมง 42 นาที และการนำสัญญาณรายการมาออกอากาศ 24 ชั่วโมง 5 นาที เสนอสาระความรู้ 10 ชั่วโมง 5 นาที รวมเวลาผลิตรายการ 325 ชั่วโมง คิดเป็นร้อยละ

69.90 ของเวลาออกอากาศ และเวลาเฉลี่ยในการนำเสนอข้อมูลด้านการเกษตร 133.25 ชั่วโมง คิดเป็นร้อยละ 31.10

2. เวลารายการข่าว 91 ชั่วโมง และสปอตท้ายข่าว 49 ชั่วโมง คิดเป็นร้อยละ 30.10

3. เวลาสำหรับภาคบันเทิง 191 ชั่วโมง 35 นาที คิดเป็นร้อยละ 38.80

แม้ผลการวิจัยในส่วนที่สาม ได้แก่ การผลิตรายการวิทยุกระจายเสียง ที่ทางสถานีวิทยุกระจายเสียง กรมประมงจังหวัดร้อยเอ็ด จัดสรรเวลาสำหรับเสนอรายการข่าว ร้อยละ 30.10 สารความรู้ด้านการเกษตร ร้อยละ 31.10 และภาคบันเทิง ร้อยละ 38.80 จะไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การดำเนินงานของทางสถานีฯ ตามที่ระบุไว้ในส่วนที่ 2 การจัดรายการวิทยุกระจายเสียง ที่ต้องการนำเสนอข่าวสาร ร้อยละ 27 สารความรู้ด้านการเกษตร ร้อยละ 55 และภาคบันเทิง ร้อยละ 18 นั้น ความคาดเคลื่อนอาจมีสาเหตุมาจากการจัดสรรเวลาเพื่อเสนอข่าว รวมทั้งสปอตประชาสัมพันธ์ท้ายข่าวเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 27 เป็นร้อยละ 31.10 ซึ่งส่งผลให้สัดส่วนเวลาการเสนอสารความรู้ด้านการเกษตรลดลง รวมทั้งปริมาณข้อมูลที่คุณดำเนินรายการเตรียมไว้สำหรับนำเสนอ หรือพูดในรายการที่อาจมีปริมาณน้อยเกินไป และความต้องการที่จะเสนอความบันเทิง (เปิดเพลง) สลับกับข้อมูลเพื่อให้รายการน่าสนใจ และชวนติดตามฟังมีความยาวหรือจำนวนมากเกินไป อาจส่งผลต่อการควบคุมเวลาการผลิตรายการ ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้ผลิตรายการหรือผู้ดำเนินรายการต้องมีหน้าที่ควบคุมวิธีการนำเสนอเพื่อให้เป็นไปตามแผนงานด้านการจัดรายการที่วางไว้

สถานีวิทยุกระจายเสียงกรมประมงจังหวัดร้อยเอ็ด องค์กรสื่อมวลชนสังกัดหน่วยงานรัฐบาล ที่ดำเนินงานภายใต้แผนแม่บทกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์แห่งชาติ ตามวัตถุประสงค์การทำหน้าที่เพื่อประโยชน์สูงสุดของประชาชนในด้านการศึกษา วัฒนธรรม ความมั่นคงของรัฐ และประโยชน์สาธารณะโดยไม่แสวงหาผลกำไร ภายใต้การบริหารงานหัวหน้าสถานีฯ ที่มีความเข้าใจงานด้านองค์กร บุคลากร และงานวิทยุกระจายเสียง โดยประสานความร่วมมือกับหัวหน้าฝ่ายรายการที่มีความชำนาญงานจัดรายการวิทยุกระจายเสียง และผลิตรายการวิทยุกระจายเสียง เพื่อวางแผนงานด้านรายการให้เข้าถึงกลุ่มผู้ฟังเป้าหมาย รวมทั้งผู้ดำเนินรายการที่มีประสบการณ์ และความเชี่ยวชาญในการผลิตรายการเพื่อนำเสนอสิ่งต่าง ๆ สำหรับผู้ฟังที่เป็นเกษตรกรและผู้ฟังทั่วไป ซึ่งมีการนำกลยุทธ์ต่าง ๆ มาเป็นแนวทางในการดำเนินงานนั้น เพื่อประโยชน์สูงสุดสำหรับผู้ฟังที่จะได้รับทั้งข่าวสาร ความรู้ และความบันเทิงควบคู่กัน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษา ผู้วิจัยได้พบประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการจัดรายการวิทยุกระจายเสียง และการผลิตรายการวิทยุกระจายเสียง รวมทั้งปัญหาด้านงบประมาณ จึงได้รวบรวมเป็นข้อเสนอแนะสำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องงานด้านบริหารงานวิทยุกระจายเสียง ผู้จัดรายการวิทยุกระจายเสียง หรือผู้ผลิตรายการวิทยุกระจายเสียง สามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทาง หรือปรับปรุงการดำเนินงานเพื่อความสำเร็จ และลดปัจจัยเสี่ยงในด้านต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นกับองค์กร ดังนี้

1. การจัดรายการวิทยุกระจายเสียงโดยทั่วไป ต้องมีการค้นคว้าหาข้อมูล การตั้งเป้าหมายจะผลิตเรื่องอะไรสำหรับผู้ฟังกลุ่มเป้าหมายหลัก หรือกลุ่มเป้าหมายรอง และเนื้อหาในรายการควรเป็นประเภทใด ซึ่งอาจจะมีหลากหลาย (variety) แต่ในความหลากหลายนั้นจะต้องมีเอกภาพในตัวของมัน (variety within unity) หรือเรียกว่าส่วนสำคัญของรายการ (theme) ส่วนรายละเอียดย่อยที่ประกอบในรายการอาจมีความแตกต่างกันออกไป แต่จะต้องมีการเชื่อมโยง (link) ให้สอดคล้องเพื่อดึงดูดความสนใจของผู้ฟัง และสร้างความพึงพอใจให้ติดตามฟังรายการ (สุขสวัสดิ์ ภาษิต, 2534, หน้า 257-258) โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับวิธีการนำเสนอ (technique of program presentation) ซึ่งเป็นกระบวนการนำเสนอเนื้อหา และเรื่องราวต่าง ๆ ไปยังผู้ฟัง โดยใช้วิธีการทางศิลปะมีองค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่ ภาษาพูด (language) ควรใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย กะทัดรัดเหมาะสมกับสภาพการฟังวิทยุ ลีลาการพูด (style) ที่เหมาะกับรูปแบบรายการ น้ำเสียงแสดงความจริงใจไม่ดูถูกผู้ฟัง เพลงประกอบ (program music) ใช้แนะนำรายการ คั่นรายการ สร้างบรรยากาศการนำเสนอรายการช่วงต่าง ๆ เสียงประกอบ (sound effect) อาจเป็นเสียงที่บันทึกไว้ หรือเสียงที่สร้างขึ้นเพื่อเพิ่มสีสันในรายการ ช่วยให้ผู้ฟังเกิดจินตนาการตาม รวมทั้ง ความหลากหลาย (variety) และความเป็นเอกภาพ (unity) โดยรวบรวมองค์ประกอบที่กล่าวมาผสม จัดลำดับ และหลอมรวมอย่างลงตัว ซึ่งจะต้องเหมาะสมทั้งในแง่เนื้อหา และวิธีการนำเสนอ เพื่อให้รายการไม่น่าเบื่อ (บุญเกื้อ ควรหาเวช, 2539, หน้า 63-65)

โดยผู้วิจัยพิจารณาแนวคิดข้างต้นประกอบกับข้อมูลประเภทเอกสาร (ผังรายการหลัก) และสื่อรายการที่ออกอากาศเดือนมีนาคม พ.ศ. 2556 พบว่าสถานีวิทยุกระจายเสียงกรมประมงจังหวัดร้อยเอ็ดไม่มีชื่อรายการหลักที่แสดงภาพรวมการดำเนินงานของสถานีฯ มีเพียงชื่อรายการย่อยซึ่งแต่ละช่วงแสดงถึงรายละเอียดที่ผู้ดำเนินรายการรับผิดชอบนำเสนอ ซึ่งสถานีวิทยุกระจายเสียงกรมประมงจังหวัดร้อยเอ็ด ควรมีชื่อรายการหลัก (theme) ที่แสดงภาพรวมการดำเนินงานทุกช่วงที่ออกอากาศ เพื่อแสดงถึงความเป็นเอกภาพ (unity) จากนั้นค่อยเชื่อมด้วยชื่อช่วงรายการย่อยตามที่คุณผลิตรายการรับผิดชอบ เพื่อความชัดเจนในงานด้านรายการ (format identity) ตัวอย่างชื่อรายการหลัก *รายการประมงสัมพันธ์* ช่วงที่ 1 ดำเนินรายการโดย... *รายการประมงสัมพันธ์* ช่วงที่ 2 ดำเนินรายการโดย... และ *รายการประมงสัมพันธ์* ช่วงที่ 3 ดำเนินรายการโดย... เป็นต้น

2. จากปัญหาการขาดแคลนบุคลากรสถานีวิทยุกระจายเสียงกรมประมงจังหวัดร้อยเอ็ด ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะว่าการผลิตรายการวิทยุกระจายเสียงโดยเจ้าหน้าที่สถานีฯ ควรจะเว้นว่างในบ่ายวันเสาร์ และวันอาทิตย์ โดยเน้นการเปิดเพลงต่อเนื่อง (Programme Automation) ไม่มีผู้ดำเนินรายการ เป็นการทำให้มีวันหยุดพักผ่อนสำหรับเจ้าหน้าที่ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน

3. การผลิตรายการวิทยุกระจายเสียง เป็นขั้นตอนที่ต้องใช้ความปราณีต พิถีพิถัน มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของผู้ฟัง โดยเฉพาะการผลิตรายการเพื่อให้ความรู้ การศึกษา และรายการข่าว (สุทธิดี ชัดติยะ และวิไลลักษณ์ สุวจิตตานนท์, 2552, หน้า 11-12) ประกอบกับข้อมูลประเภทสื่อรายการที่ออกอากาศเดือน

มีนาคม พ.ศ. 2556 พบว่าไม่มีการนำเสนอข้อมูลราคาผลผลิตทางการเกษตรในรายการ ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะว่าการผลิตรายการสถานีวิทยุกระจายเสียงกรมประมงจังหวัดร้อยเอ็ด ในช่วงกลางวันควรจัดแบ่งเวลาในรายการต่าง ๆ เพื่อรายงานราคาพืช ผัก หรือผลผลิตทางการเกษตรตามตลาดในจังหวัดร้อยเอ็ดโดยอาจประสานข้อมูลกับสำนักงานพาณิชย์จังหวัด เพื่อประโยชน์สำหรับเกษตรกร และผู้ฟังทั่วไป

2. การผลิตรายการวิทยุกระจายเสียง นอกเหนือจากการนำเสนอข้อมูล สารความรู้ด้านการเกษตร ควรมีการเพิ่มเนื้อหาความรู้ด้านการตลาด วิธีจัดจำหน่ายผลผลิตที่เกษตรกรเป็นผู้ผลิต หรือการให้ข้อมูลสินค้าการเกษตรที่ตลาดต้องการเพื่อประโยชน์ในการวางแผนการเพาะปลูกเพื่อเพิ่มรายได้ในอนาคต

3. สถานีวิทยุกระจายเสียงกรมประมงจังหวัดร้อยเอ็ด นั้นมีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานโดยไม่แสวงหาผลกำไร แต่ผ่านทางต้นสังกัดกรมประมงมีการปรับนโยบาย ให้สินค้า บริษัท ห้างร้านต่าง ๆ สามารถสนับสนุนการดำเนินงานสถานีฯ ในลักษณะที่ไม่เป็นการโฆษณาโดยตรงในช่วงเวลา 2-3 นาที หลังรายการข่าว หรือช่วงเวลาที่สถานีฯ เป็นผู้กำหนดเงื่อนไขและรูปแบบการสนับสนุนนั้น สามารถสร้างรายได้ให้กับทางสถานีฯ เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในด้านต่าง ๆ และเพิ่มค่าตอบแทนเพื่อจูงใจ และสนับสนุนการปฏิบัติงานเจ้าหน้าที่ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กรมประมง. (2555). *สรุปรายงานผลงานประจำปีงบประมาณ 2555: สถานีวิทยุกระจายเสียงกรมประมง จังหวัดร้อยเอ็ด เอฟเอ็ม 101.60 เมกะเฮิรซต์*. ค้นเมื่อ 2 มีนาคม 2556, จาก <http://extension.fisheries.go.th/radio/officer.htm>
- กาญจนา แก้วเทพ. (2541). *การศึกษาสื่อมวลชนด้วยทฤษฎีวิพากษ์ (Critical Theory)*. กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2547). *สื่อสารมวลชน: ทฤษฎีและแนวทางการศึกษา (Mass Communication Theory)* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: แบรินด์ เอจ.
- ทศ วัฒนพร. (2547). *หนทางสู่ความสำเร็จ (The Way to Success)*. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์ทศบรรณ.
- บุญเกื้อ ควรหาเวช. (2539). *การผลิตรายการวิทยุกระจายเสียง วิทยุศึกษาและวิทยุโรงเรียน* (พิมพ์ครั้งที่ 2). นนทบุรี: สำนักพิมพ์เอสอาร์ พรินติ้ง.
- บุญธรรม จิตต์อนันต์. (2540). *ส่งเสริมการเกษตร* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ปาริชาติ สถาปิตานนท์ สโรบล. (2541). *เอดูเทนเมนต์: กลยุทธ์การใช้สื่อสารมวลชนเพื่อการพัฒนา*. *วารสารนิเทศศาสตร์*, 16, 38-39.
- พสุ เดชะรินทร์. (2546). *กลยุทธ์ใหม่ในการจัดการ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผู้จัดการ.
- มัลลิกา ธรรมจริยวัฒน์. (2544). *การจัดองค์การและการบริหารธุรกิจ (Business Organization and Management)*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ร่วมศักดิ์ แก้วปลั่ง. (2540). *เทคนิคการผลิตรายการวิทยุกระจายเสียง (Technique of Radio Program Production)*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ศิริพร วีระโชติ. (2548). *การจัดรายการวิทยุกระจายเสียง (Radio Programming)*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สถานีวิทยุกระจายเสียงกรมประมงจังหวัดร้อยเอ็ด เอฟเอ็ม 101.60 เมกะเฮิรซต์. (2556). *ผังรายการหลักเดือนมีนาคม พ.ศ. 2556*. ร้อยเอ็ด: ผู้แต่ง.
- สมควร กวียะ. (2540). *การสื่อสารมวลชน: บทบาทหน้าที่ เสรีภาพ และความรับผิดชอบ* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า.
- สุขสวัสดิ์ ภาษิต. (2534). *การวิจารณ์รายการวิทยุกระจายเสียง (Critique of Radio Programme)* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

- สุทธิ ตัดติยะ และวิไลลักษณ์ สุวจิตตานนท์. (2552). *พฤติกรรมการรับฟังและความพึงพอใจต่อรายการ และเทคนิคของสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์*. กรุงเทพมหานคร: กรมประชาสัมพันธ์.
- สุมน อยู่สิน. (2543). การผลิตรายการวิทยุกระจายเสียง (Radio Programmed Production). ใน *เอกสารการสอนชุดวิชาแนวคิดในการผลิตรายการวิทยุกระจายเสียง* (พิมพ์ครั้งที่ 4, หน่วยที่ 1). นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา.
- สุรสิทธิ์ วิทยารัฐ. (2549). *การสื่อสารเพื่อการพัฒนา: พัฒนาการ แนวคิด สภาพการณ์สังคมไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- อรุณ งามดี และสุมน อยู่สิน. (2540). หลักการบริหารงานวิทยุกระจายเสียง (Radio Administration) ใน *เอกสารการสอนชุดวิชาการบริหารงานวิทยุกระจายเสียง (Radio Administration)* (พิมพ์ครั้งที่ 5, หน่วยที่ 2). นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา.
- อุบลรัตน์ ศิริยวศักดิ์. (2547). *สื่อสารมวลชนเบื้องต้น: สื่อมวลชน วัฒนธรรม และสังคม (Mass Communication: Media, Culture and Society)* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.